

František Škvrnda: Povedie rozšírenie BRICS k prelomu v medzinárodných vzťahoch?

- CZ24 News | 1. září 2023

BRICS je neformálne zoskupenie štátov „nezápadného“ sveta, ktoré sú ideologicky nehomogénne, majú rôzne perspektívy a vízie vývoja, ale uznávajú hodnotu multipolarity, ktorú vidia ako cestu k zlepšeniu fungovania súčasného sveta a riešenia problémov v ňom. Ide o špecifickú platformu spolupráce v súčasných medzinárodných vzťahoch, ktorá má neštandardný charakter, čo prináša výhody i nevýhody. Hľadá sa však miesto a úloha zoskupenia v súčasnom svete, pričom v popredí sú ekonomické a geopolitické aspekty jeho pôsobenia, ktoré má zatiaľ široký a voľný charakter.

Vo svete sa preto netrpezlivo, ale rôzne, očakávali výsledky 15. samitu BRICS, ktorý sa konal 22. – 24. augusta v najväčšom meste Juhoafrickej republiky (ďalej len JAR) Johannesburgu. Na samite boli vedúci predstavitelia štátov zoskupenia: hostiteľ, prezident JAR Cyril Ramaphosa, brazílsky prezident Luiz Inácio Lula da Silva, prezident ČLR Si Ťin-pching a indický predseda vlády Naréndra Módi. Prezidenta RF Vladimíra Putina zastupoval minister zahraničných vecí Sergej Lavrov.

Na samit pozvali aj ďalšie štáty a zúčastnili sa na ňom prezidenti Bolívie, Džibuti, Eritrey, Ghany, Indonézie, Iránu, Konžskej republiky, Kuby, Malawi, Mozambiku, Namíbie, Saharskej arabskej demokratickej republiky, Senegalu, Stredoafrickej republiky, Tanzánie, Zjednotených arabských emirátov a Zambie. Z Nigérie prišiel viceprezident. Bangladéš, Egypt a Kamerun zastupovali predsedovia vlád. Z Alžírsku, Bieloruska a Saudskej Arábie boli na samite ministri. Išlo teda celkom o 24 štátov.

Západné médiá poukazovali na to, že z Číny sa na samite zúčastnil aj minister obchodu a v jeho kuloároch sa pohyboval minister obrany. Prezident Si Ťin-pching totiž využil konanie samitu aj na uskutočnenie oficiálnej štátnej návštevy v JAR (pozri Leopold Moravčík: BRICS Plus bude názov zoskupenia po rozšírení, Slovo 28. augusta 2023).

Stručne o vzniku a vývoji BRICS

Už samotný pojem – pôvodne len BRIC – vznikol netradične. Len kvôli poriadku zopakujeme známe fakty, vrátane toho, že pojem je umelý. Vytvoril ho Jim O'Neill z banky Goldman Sachs v roku 2001. V článku [*Building Better Global Economic BRICs*](#), označil Brazíliu, Rusko, Indiu a Čínu za štáty s najrýchlejšie rastúcou trhovou ekonomikou na svete (nerobil si ťažkosti z toho, či tam tieto štáty možno zaradiť podľa hodnotení „odborníkov“ z Bieleho domu). Odvtedy sa veľa vecí pomenilo, ale J. O'Neill trafil klinec po hlavičke. Niekedy sa poukazuje aj na to, že názov BRIC (po anglicky tehla), môže mať aj zašifrovaný podtext a vraj naznačuje, že ide o významný stavebný prvok svetovej ekonomiky v budúcnosti.

Zoskupenie tento „formát“ už prekročilo a začína pôsobiť aj ako geopolitický subjekt. Jeho význam ako špecifického hráča v súčasných medzinárodných vzťahoch narastá. A to znepokojuje Západ, najmä USA. Nedarí sa totiž nielenže narušať spoluprácu Číny s Ruskom, ale k nej v rámci BRICS pribúdajú aj ďalšie štáty.

Zoskupenie sa vytváralo pomaly. Významným medzníkom bol rok 2006. V júni sa uskutočnilo stretnutie ministrov hospodárstva Brazílie, Číny, Indie a Ruska na 10. Petrohradskom medzinárodnom ekonomickom fóre. V septembri sa z podnetu V. Putina na Valnom zhromaždení OSN stretli šéfovia diplomácií týchto štátov.

K prvému samostatnému neformálnemu stretnutiu vedúcich predstaviteľov Brazílie, Číny, Indie a Ruska došlo v júli 2008 v Tōyako (Japonsko) po samite G8, ktorej členom bolo vtedy Rusko (členstvo mu pozastavili v roku 2014 po udalostiach na Kryme). Na samit boli pozvaní vedúci predstavitelia Brazílie, Číny, Indie, Mexika a Južnej Afriky. Vedúci predstavitelia Brazílie, Číny, Indie a Ruska sa na stretnutí dohodli, že nasledujúci rok uskutočnia samostatný samit.

Prvý samit BRIC prebehol 16. júna 2009 v ruskom Jekaterinburgu. Prezident RF Dmitrij Medvedev tam hostil brazílskeho prezidenta L. I. Lulu da Silvu, prezidenta ČLR Chu Ťin-tchaa a indického predsedu vlády Manmóhana Singha. Odvtedy sa samity konajú každoročne.

Na 3. samite v roku 2011 v najjužnejšom čínskom meste San-ja (v provincii Chaj-nan, ktorá sa nachádza na rovnomennom ostrove) bola do zoskupenia prijatá JAR. Zoskupenie potom začalo používať akronym BRICS. Niektoré zdroje uvádzajú, že k prijatiu JAR došlo predovšetkým na popud ČLR, ktorá považovala za vhodné rozšíriť pôsobenie zoskupenia aj na africký kontinent. Neskôr 7. samit v júli 2015 v ruskej Ufe prebiehal súčasne so samitmi Šanghajskej organizácie spolupráce a Eurázijského hospodárskeho zväzu. Na 9. samite v septembri 2017 v čínskom Sia-mene sa prvýkrát ako hostia zúčastnili vedúci predstavitelia Egypta, Guiney, Mexika, Tadžikistanu a Thajska. V rokoch 2020 – 2022 sa samity uskutočnili formou videokonferencie.

Doplníme, že od prvého samitu je v Brazílii tretí prezident (zhodou okolností znovu L. I. Lula da Silva), v Číne druhý prezident, v Indii druhý predseda vlády, v RF druhý prezident a v JAR druhý prezident. Na doterajších 15 samitoch sa teda zúčastnilo spolu 11 vedúcich predstaviteľov členských štátov zoskupenia, čo je pomerne stabilné zloženie, odlišné od častých zmien vedúcich predstaviteľov západných štátov, ktoré sa prejavuje aj na samitoch G7 a iných organizácií.

Mediálna atmosféra pred samitom

V súčasnej „polykríze“ sa Západ snaží prehodiť pozornosť zo svojich problémov na zvyšok sveta, ktorý obviňuje z kdečoho zlého. Všade vidí hrozby pre seba a zopakujeme, že ho frustruje najmä Čína a Rusko, proti ktorým nepretržite mediálne i ináč útočí.

Pripravovaný samit BRICS Západ využil preto aj na medializáciu svojej veľkej „nespokojnosti“ s tým, že členovia zoskupenia síce nepodporujú Rusko v jeho špeciálnej vojenskej operácii na Ukrajine, ale odmietajú sa pridať k Washingtonom organizovanému proukrajinskému taboru. Najhoršie je, že sa nepodieľajú na poskytovaní vojenskej pomoci Kyjevu. Brazílsky prezident upozornil, že ukrajinská kríza odpútava pozornosť od iných kríz, ktorým by bolo potrebné sa venovať. Zdôraznil, že Brazília, ČLR a JAR vyvíjajú vlastné úsilie o dosiahnutie mieru na Ukrajine.

Pripomenieme, že od februára existuje *Globálna bezpečnostná iniciatíva* ČLR a na ňu nadväzujúca *Pozícia Číny pri politickom riešení ukrajinskej krízy*. V júni navštívila Moskvu aj Kyjev delegácia afrických štátov, v ktorej bol aj prezident JAR, s vlastnou iniciatívou na vyriešenie konfliktu na Ukrajine. Brazílsky prezident začal pracovať na mierovej iniciatíve krátko po svojej inaugurácii a s jej predstavou oboznámil nielen Moskvu a Kyjev, ale pri návštevách aj prezidenta USA a prezidenta ČLR. Bábková ukrajinská vláda, riadená z USA a čiastočne možno aj z Veľkej Británie, však odmieta čo i len uvažovať o zvážení akejkoľvek iniciatívy, ktorá neobsahuje všetky požiadavky Kyjeva. Ukrajinská politika má pritom čoraz viac „medzier“ a momentálne ani v bombasticky politicky-mediálne propagovanom protiútoky, sľubujúcom prelom v bojoch, nedosiahla viditeľné úspechy.

Druhou medializovanou témou bolo pripravované rozširovanie zoskupenia, ktoré sa všeobecne videlo ako cesta ku zvýšeniu jeho sily a významu vo svete. Svedčilo o tom, že podľa rôznych zdrojov takmer 40 „nezápadných“ štátov prejavilo záujem vstúpiť doň a 23 z nich podalo aj prihlášku. Rozšírenie

a posilnenie BRICS na Západe nevítajú ani liberáli, ani konzervatívci a médiá. A „stredoví“ socialisti a sociálni demokrati sa k téme tiež radšej nevyjadrujú. Pôsobenie BRICS však už patrí k súčasným medzinárodným vzťahom.

Západné médiá hlavného prúdu boli preto plné informácií o rôznych sporoch vo vnútri zoskupenia, či už v otázke rozšírenia alebo aj v iných. Na strane druhej sa „súťažilo“ aj v strašení tým, proti komu všetkému zo „západných posvätných kráv“ sa BRICS zameria. Išlo najmä o G7 a niekedy aj EÚ, ktorej síce čoraz viac škodí USA, ale aby to jej vedenie neukázalo, tak si vymýšľa „exkluzívne“ hrozby. V súvislosti s tým, že medzi uchádzačmi o vstup do BRICS boli aj štáty OPEC, sa videla hrozba oslabenia jeho pôsobenia.

Ďalšou veľmi medializovanou témou bola otázka účasti V. Putina na samite, na ktorého vydal zatykač Medzinárodný súdny dvor v Haagu kvôli údajným vojnovým zločinom. Po dohode s prezidentom JAR sa V. Putin zúčastnil na samite virtuálnou formou.

Rozšírenie BRICS ako hlavný výsledok samitu

Hlavným výsledok samitu, ktorý znamená kvalitatívnu zmenu vo vývoji zoskupenia, je prijatie 6 nových členov. Od 1. januára 2024 budú jeho členmi Argentína, Egypt, Etiópia, Irán, Saudská Arábia a Spojené arabské emiráty.

Ak sa na to pozrieme z geopolitického i ekonomického hľadiska, do popredia vystúpi, že ide o prijatie troch arabských a ďalšieho moslimského štátu z regiónu Blízkeho východu. S veľkou opatrnosťou sa dá počítať aj s tým, že perspektívne to môže viesť k zmene pomerov v ňom. Irán, Saudská Arábia a Spojené arabské emiráty sú okrem toho aj členmi OPEC, čo ich členstvu v BRICS dodáva ďalší rozmer.

Nové procesy môže priniesť prijatie Etiópie z regiónu, ktorý sa niekedy označuje za africký roh. Ide však aj o širší africký rozmer zoskupenia, keď z kontinentu tam budú už tri štáty. Samit podporil aj *Agendu 2063* Africkej únie, ktorá je nasmerovaná k 100. výročiu vytvorenia Organizácie africkej jednoty. Má posilniť najmä hospodársku integrácie Afriky, ako aj jej globálne pôsobenie.

Vstup Argentíny môže posilniť pozíciu regiónu Latinskej Ameriky vo svete, o čo sa usiluje aj brazílsky prezident. Sú tam aj ďalšie štáty so záujmom vstúpiť do BRICS. Konanie viacerých latinskoamerických štátov je síce protirečivé a niekedy aj málo predvídateľné, ale USA aj tak veľmi žiarlivo vnímajú akúkoľvek snahu o oslabenie ich vplyvu na svojom „zadnom dvore“.

Prezident JAR, ktorý rozšírenie oficiálne oznámil, zdôraznil, že išlo o jednomyselné rozhodnutie. Doplníme, že rozšírenie sa považuje najmä za úspech čínskeho vodcu Si Ťin-pchinga, ktorý ho označil za historicky významné. Za jeho hlavného spojenca v tomto úsilí sa považuje Rusko. K ČLR, ale aj RF (ešte z čias ZSSR), má v rozvojovom svete viacero štátov priateľské vzťahy. Spravidla prejavujú nespokojnosť so súčasným usporiadaním sveta a presadzovaním washingtonského medzinárodného poriadku, založeného na pravidlách. Majú aj záujem vstúpiť do rozšíreného BRICS, považovaného za možný nástroj, ktorý im pomôže pri riešení ich problémov.

Je to ďalší dôvod na hlavybôľ Washingtonu a jeho spojencov. Do úvahy treba zobrať aj to, že rozšírenie, po ktorom sa chystá aj prijatie ďalších nových členov zoskupenia, posilní aj pozíciu globálneho Juhu a tendenciu multipolarity vo svete.

V médiách sa objavujú mnohé dohady, ako bude BRICS fungovať po rozšírení a vidia sa v ňom aj rôzne nástrahy. Niektoré kruhy uvažujú, či je vhodné rozširovať BRICS, ktorý zatiaľ nie je vnútorne

dostatočne konzistentný. Pozastavuje sa aj nad tým, prečo do tohto rozšírenia nebolo zaradené Alžírsko, čo by zvýšilo silu arabských štátov a členov OPEC. Predpokladá sa však, že bude prednostne zahrnuté do ďalšieho kola rozširovania. Špecifický prípad predstavuje Bielorusko, ktoré nepatrí do globálneho Juhu, ale prejavuje vážny záujem o čo najskoršie prijatie do zoskupenia.

Deklarácia samitu

Na samite bola 23. augusta prijatá [Johannesburská deklarácia II](#) s názvom *BRICS a Afrika: partnerstvo v záujme spoločného urýchleného rastu, udržateľného rozvoja a inkluzívnej mnohostrannosti*. Je to pomerne dlhý dokument, ktorý na 29 stranách obsahuje celkom 94 bodov. Číslo II sa v deklarácii uvádza preto, že deklarácia I bola prijatá na samite BRICS v Johannesburgu v júli 2018.

Deklarácia pozostáva zo 7 častí: Preambula, Partnerstvo v záujmoch inkluzívnej mnohostrannosti, Formovanie atmosféry mieru a rovnosti, Partnerstvo v záujmoch urýchleného rastu, Partnerstvo v záujmoch udržateľného rozvoja, Prehlásenie humanitárnych výmen a Inštitucionálny rozvoj.

Na duch samitu, ale aj predstavu o ďalšom pôsobení zoskupenia, poukazuje bod 2 Preambuly, kde sa uvádza: *„Opakujeme náš záväzok voči duchu BRICS, ktorý je založený na vzájomnom rešpekte a porozumení, suverénnej rovnosti, solidarite, demokracii, otvorenosti, inkluzívnosti, posilňovaní spolupráce a konsenze. Na základe 15-ročných skúseností s organizovaním samitov BRICS sa zaväzujeme ďalej prehlbovať vzájomne prospešnú spoluprácu medzi štátmi BRICS v troch hlavných oblastiach – politika a bezpečnosť, ekonomika a financie, kultúrne a humanitárne väzby a posilniť naše strategické partnerstvo v prospech našich občanov podporou mieru, reprezentatívnejšieho a spravodlivejšieho medzinárodného poriadku, revitalizovaného a reformovaného mnohostranného systému, udržateľného rozvoja a inkluzívneho rastu.“*

Poznamenáme, že v deklarácii sa používa terminológia uplatňovaná v súčasnej teórii a praxi medzinárodných vzťahov, ktorá rešpektuje jej západný (anglosaský) pôvod. Okrem otázok spojených s pôsobením BRICS sa venuje pozornosť širokej škále problémov globálneho i regionálneho charakteru v súčasnom svete. Oveľa viac ako v iných dokumentoch zo samitov (napr. G7 alebo NATO) sa pritom hovorí o potrebe rešpektovať Chartu OSN a nevyhnutnosti pôsobiť v jej duchu. Dôrazne sa pripomína aj potreba mieru vo svete a jeho mierového rozvoja.

Zaujímavé je, že nikde v deklarácii sa priamo nehovorí o tom, že BRICS chce pôsobiť proti Západu. Nič sa tam nehovorí ani o nepriateľoch, protivníkoch a pod. a s nimi spojených hrozbách. Chýbajú tam aj rôzne vyhrážky tým, ktorí majú iné názory a postoje. Aj celkový duch deklarácie je nekonfrontačný.

To opäť len Západ, obávajúci sa svojho úpadku, spolu s USA, ktoré strácajú „vedúce“ postavenie vo svete, označujú úsilie BRICS o vytvorenie spravodlivejšieho medzinárodného poriadku a multipolarity za protizápadné. Okrem strachu je tento postoj Západu spôsobený aj jeho agresívnym odmietaním každého, kto sa mu nepodriaďuje.

Záver

V hodnoteniach je samit BRICS v Johannesburgu považovaný v prvom rade za geopolitický úspech Číny (Si Ťin-pchinga). Zvýrazníme dve stránky pôsobenia Pekingu v zoskupení i inde: Neprejavuje nijaké náhlenie či netrpezlivosť a hoci prezentuje čínske názory a postoje, netrvá na ich bezpodmienečnom prijatí, ale hľadá cesty dohody.

Na okraj poznamenáme, že Ramon Schack v Berliner Zeitung 24. augusta zhodnotil v článku [Brics: Die Erweiterung ist eine Niederlage für Ursula von der Leyen und Josep Borrell](#) rozšírenie BRICS

ako porážku politiky Ursuly von der Leyen a Josepa Borrella. Na základe jedného článku nemožno robiť ďalekosiahle zhodnotenia, ale smutne musíme konštatovať, že ide o ďalší názor, ktorý potvrdzuje, že EÚ s jej súčasnými vodcami nejde dobrou cestou. Dodáme, že neúspechom sa skončil aj pokus francúzskeho prezidenta Emmanuela Macrona zúčastniť sa na samite BRICS. Dnes v kontexte udalostí v Afrike, najmä okolo Nigeru, sa to ukazuje už v inom – pre neho nepriaznivom – svetle.

Niektoré zdroje uvádzajú, že na samite sa preukázalo, že s izoláciou Ruska to nie je také, ako to prezentuje západný hlavný politicko-mediálny prúd. A tak aj samit BRICS v roku 2024 sa bude konať v ruskej Kazani.

A do budúcnosti poslali predstavitelia štátov zoskupenia na rôznych úrovniach jednoznačný odkaz. BRICS chce dosiahnuť zmenu – zlepšenie – v prístupe medzinárodného spoločenstva k riešeniu problémov sveta. A chce sa pritom zastať globálneho Juhu, ktorý upadajúci Západ dlhodobo a bezohľadne prehliada.

AUTOR: František Škvrnda

ZDROJ: Nové slovo